

VÄINÖ RAITIO (1891–1945)

© Hanna Isolammi, 2007

Kansalliskirjaston Väinö Raitio -käsikirjoituskokoelman luetteloon liittyvä säveltäjäesittely

Väinö Eerikki Raitio syntyi Sortavalassa 15. 4. 1891 ja kuoli Helsingissä 10. 9. 1945. Hänen isänsä oli seminaarinjohtaja Kosti Raitio (Konstantin Kohlman) ja äitinsä Elli (Elin) os. Erikson. Perheen 11:sta lapsesta Väinö Raitio oli seitsemänneksi vanhin. Musiikki oli koko Raition perheen tärkeä harrastus. Väinö Raition ollessa kahdeksanvuotias hänen äitinsä alkoi opettaa hänelle pianonsoittoa.

Väinö Raitio kävi koulunsa Jyväskylässä. Kouluikäisenä hän säesti Helsingin musiikkiopistossa viulunsoittoa opiskelemaan vanhempaa veljeään Einoa tämän ollessa kotona loma-aikoina, sekä tutustui klassiseen sinfoniaohjelmistoon soittamalla luokkatoverinsa Ilmari Hannikaisen kanssa sinfoniaoista tehtyjä nelikäntisiä pianosovituksia. Hän myös soitti pianoa triossa veljiensä Einon (viulu) ja Volmari (sello) kanssa. Lyseoaikana Raitio haaveili pianistin urasta ja kävi kerran kuussa Helsingissä Karl Ekmanin luona pianotunneilla. Tämän lisäksi hän opiskeli myös kenraalibassoa Ludvig Kesäniemen johdolla sekä kirjoitti lauluja isänsä sepittämiin runoihin.

Musiikki kiinnosti Raitiota enemmän kuin koulu ja opiskelu, ja lopulta reputettuaan kaksi kertaa ylioppilaskirjoituksissa matematiikan tentin hän sai isältään luvan lähteä Helsingin musiikkiopistoon opiskelemaan musiikin teoriaa ja sävellystä. Toivo Kuulan Raition varhaisista sävellyksistä lausumat rohkaisevat sanat vaikuttivat kenties myös osaltaan isän suostumukseen. Raitio aloitti opintonsa Helsingin musiikkiopistossa vuonna 1911. Hän opiskeli vuosien 1911–1915 aikana sävellystä ensin Erkki Melartinin, ja vuonna 1915 Erik Furuohjelman johdolla. Muita Melartinin tai Furuohjelman johdolla opiskeltavia oppiaineita olivat musiikin teoria, soinnutus, kontrapunkti, soitinnus, partituurianalyysi ja yleinen musiikkioppi. Lisäksi Raitio opiskeli säveltäjäpailua Olga Tawaststjernan, musiikin historiaa Heikki Klemetin, pianonsoittoa P. von Katwykin ja Eino Lindholmin, yhteissoittoa Viktor Novačekin ja Leo Funtekin sekä urkujensoittoa Olga Tawaststjernan johdolla.

Raition musiikkiopisto-opinnot päätti vuonna 1916 pidetty ensikonsertti, jossa esitettiin diplomityö pianokonsertto (solistina Ernst Linko), *Runoelma* sellolle ja orkesterille (solistina Bror Persfelt), viulusonaatti (Eino Raitio, viulu sekä Leo Funtek, piano) sekä orkesteriteos *Fantastinen tanssi*. Robert Kajanus johti Helsingin kaupunginorkesteria. Konsertti sai varsin hyvän arvostelumenestyksen.

Vuosien 1916 ja 1917 vaihteessa Raitio lähti Venäjälle jatkamaan opintojaan. Hän opiskeli puoli vuotta Moskovassa professori A. Iljinskin johdolla. Opinnot painottuivat kontrapunktiin, mutta kontrapunktiopetuksen lisäksi Raitio pääsi erään musiikkimesenaatin ansiosta ilmaiseksi kuuntelemaan Sergei Koussevitzkyn johtamia orkesterikonsertteja. Koussevitzkyn orkesterin ohjelmisto painottui uuteen musiikkiin; etenkin Aleksandr Skrjabin oli tuolloin Moskovassa pinnalla säveltäjän hiljattain tapahtuneen kuoleman johdosta. Venäjän vallankumouksen aiheuttaman epävakaa tilanteen takia Raitio joutui kuitenkin lähtemään jo vuonna 1917 takaisin Suomeen.

Seuraavat ulkomaanmatkansa Raitio teki vuonna 1920 Berliiniin ja vuosina 1925–26 Pariisiin. Yrjö Kilpiselle vuonna 1920 kirjoittamassaan kortissa Raitio mainitsee, että runsaasta konsertti-tarjonnasta huolimatta Berliinissä ei tuolloin juurikaan kuullut modernia musiikkia. Pariisin matkansa jälkeen hän sen sijaan mainitsi haastattelussa kuulleen muun muassa Florent Schmittin, Maurice Ravelin, Claude Debussyn, Vincent d'Indyn sekä Albert Rousselin musiikkia. Näistä säveltäjistä Florent Schmitt oli tehnyt Raitioon suurimman vaikutuksen. Näiden matkojen tarkoitus lienee ollut lähinnä musiikin kuuleminen ja kyseessä olevien kaupunkien musiikkielämään tutustuminen, sillä Raitio ei juuri säveltänyt matkojensa aikana, eikä ottanut sävellystunteja.

Berliinin- ja Pariisin matkojen välisen ajan Raitio asui Helsingissä ja sävelsi suuren osan merkittävimmistä 1920-luvun orkesteriteoksistaan; muun muassa *Fantasia estatica* (1921), *Antigone* (1922), *Kuutamo Jupiterissa* (1922) sekä *Fantasia poetica* (1923) syntyivät tänä aikana. Lukuvouden 1922–23 aikana Raitio lisäksi opiskeli Helsingin lukkari- ja urkurikoulussa varmistaakseen itselleen toimeentulon. Lukkari- ja urkurikoulun päästötodistuksen Raitio sai keväällä 1923, mutta hän ei koskaan harjoittanut urkurin ammattia. Vuonna 1925 Raitio solmi avioliiton Enne os. Palménin kanssa, mutta liitto päättyi jo pian avioeroon.

Tultuaan Pariisista vuonna 1926 Raitio muutti Viipuriin ja toimi siellä musiikkiopistossa teoreettisten aineiden opettajana aina vuoteen 1932 asti. Silloin hän irtisanoi itsensä työstään musiikkiopistossa muuttaakseen takaisin Helsinkiin ja mennäkseen naimisiin hammaslääkäri Hildur Pourun kanssa. Avioliitto, joka jäi lapsettomaksi, solmittiin vuonna 1933. Tästä lähtien Raitio toimi vapaana säveltäjänä Kordelinin rahaston myöntämien apurahojen, valtion säveltäjäeläkkeen sekä vaimonsa tulojen turvin. Sivutyökseen Raitio kirjoitti *Aika* (1932–33) ja *Naamio* (1934–39) -lehtiin musiikkiarvosteluja.

Raitio oli lapsuudesta lähtien ollut varsin sairaalloinen, ja 1940-luvulla erilaiset sairaudet heikensivät häntä entisestään. Hän kuoli vuonna 1945 äkillisesti ilmenneeseen ja Hildur Raition mukaan väärin hoidettuun luusyöpään.

Väinö Raitio oli luonteeltaan hyvin työteliäs, kriittinen, sulkeutunut ja syrjäänvetäytyvä. Hän ei mielellään puhunut omista sävellyksistään, eikä tuonut itseään muullakaan tavalla esiin. Omille musiikillisille ihanteilleen Raitio oli kuitenkin varsin uskollinen, vaikka Suomen musiikkielämän ilmapiiri kylmeni 1930-luvulla Raition edustamaa modernismia kohtaan. Tällaisessa ehdottomuudessa ja syrjään vetäytymisessä saattaa myös olla osasy siihen, että Raition musiikki unohdettiin pitkäksi aikaa hänen kuolemansa jälkeen. Raition henkilökuvaa leimaa voimakkaasti myös hänen viehtymyksensä kissoihin – säveltäjä muun muassa omisti yhden hienoimmista orkesterirunoelmistaan (*Kuutamo Jupiterissa* op. 24) kuolleelle kissalleen. Myös muutama muu Raition sävellys viittaa jollain tapaa kissoihin.

Väinö Raitio jakoi itse oman sävellystuotantonsa kolmeen osaan. Ensimmäiseen sävellyskauteen, joka käsittää lähinnä 1910-luvulla syntyneitä teoksia, kuuluvat Raition opiskeluaikaiset, tyyliiltään ja muodoltaan vielä perinteeseen ankkuroituvat sävellykset. Näistä teoksista tärkeimpinä mainittakoon viulusonaatti op. 2 (1914), pianokonsertto op. 6 (1914), jousikvartetto op. 10 (1917) sekä sinfonia op. 13 (1918–19). Suurin osa ensimmäisen kauden teoksista esitettiin Helsingin musiikkiopiston oppilasnäytteissä ja Raition ensimmäisessä varsinaisessa sävellyskonsertissa vuonna 1916, ja niitä arvioitiin persoonallisiksi mutta ei kuitenkaan uudistusmielisiksi. Jo tuolloin kriitikot kiinnittivät huomiota nuoren säveltäjän taitavaan orkesterinkäsittelyyn ja sointivärien käyttöön. Erityisesti Rahmaninovin, Glazunovin ja Rimski-Korsakovin sävelkielen on sanottu vaikuttaneen näihin nuoruusajan teoksiin.

Raition toinen sävellyskausi koostuu ennen kaikkea 1920-luvulla valmistuneista orkesterirunoelmista. Tämän kauden teoksia ovat *Joutsenet* op. 15 (1919), *Nocturne* op. 17 (1920), pianokvintetto op. 16 (1919–1921), *Fantasia estatica* op. 21 (1921), *Antigone* op. 23 (1921–22), *Kuutamo Jupiterissa* op. 24 (1922–23), *Fantasia poetica* op. 25 (1923), *Pyramidi* op. 27 (1924–25) *Puistokuja* op. 29 (1926). Näistä kaksi jälkimmäistä ovat orkesterisäestyksellisiä lauluja; *Pyramidi* (Väinö Siikaniemen runoon) sekakuorolle ja orkesterille ja *Puistokuja* (Elina Vaaran runoon) sopraanolle ja orkesterille.

Raition toisen sävellyskauden teoksia kuvaillaan usein impressionistisiksi ja ranskalaisvaikutteisiksi sekä toisaalta Skrjabinin tyyliksi ekspressionismiksi. Sointiväri onkin kieltämättä Raition

tämän kauden musiikissa erittäin keskeisellä sijalla, mistä syystä sinfoniaorkesteri oli hänelle kaikkein luontevin ja tyypillisin kokoonpano. Sointiväriin keskeisen aseman lisäksi Raition musiikille ominaisia piirteitä ovat hitaat tempot ja runsaat temponvaihdokset, monikerroksinen paksu tekstuuri, varsinaisten melodioiden puute, rytmin hämärtäminen sekä monet massiiviset orkesterinousut. Myös eräänlainen sävelkielen synkkyys ja pateettisuus ovat leimaa-antavia Raition musiikille.

Raition kolmas sävellyskausi koostuu pääasiassa kahdenlaisista teoksista: näyttämöteoksista ja pienimuotoisista tilaustöistä. 1930- ja 40-luvuilla Raitio sävelsi runsaasti näitä tilaustöitä Yleisradion pienehkölle kokoonpanolle aikaisempaa helppotajuisempaan tyyliin. Helppotajuisuus ja ”yleisöystävällisyys” ilmenee näissä teoksissa muun muassa tanssillisten, luontoa kuvaavien tai kalevalais-kansallisten aiheiden käyttönä. Tärkeimpiä näistä sävellyksistä ovat kuusiosainen *Kesäkuvia Hämeestä* (1935), *Neiet niemien nenissä* (1935) sekä *Scherzo* (myös nimellä *Felis domestica*, 1935). Tilaustöiden ohella Raitio kuitenkin jatkoi modernia ja koloristista linjaansa näyttämöteoksissaan, joita ovat esikoisoppera *Jeftan tytär* op. 30 (1929), ”kaksikuvaelmainen baletti-intermezzo” *Vesipatsas* (1930), oopperat *Prinsessa Cecilia* (1933) ja *Kaksi kuningatarta* (1937–40) sekä yksinäytöksiset pienoisoopperat *Lyydian kuningas* (1937) ja *Väänämöisen kosinta* (oletettavasti vuosina 1934–36).

Draama- ja orkesteriteosten lisäksi Raitio sävelsi runsaasti myös pianomusiikkia sekä pianosäestyksellisiä yksinlauluja. Pianoteoksista tärkeimpänä mainittakoon toisella sävellyskaudella valmistunut *Neljä värirunoelmaa* op. 22 (1923), jossa sointiväri on orkesteriteosten lailla tärkeässä asemassa. Lisäksi Raitio on säveltänyt jonkin verran teoksia soolosoittimelle (tyypillisimmin viulu tai sello) ja orkesterille, viululle tai sellolle ja pianolle, kuorolle, uruille, sekä lisäksi näytelmämusiikkia.

Raitio sai varhaisista teoksistaan varsin hyvää yleisö- ja kriitikkopalautetta, ja häntä pidettiin lahjakkaana ja uudenaikaisena säveltäjänä. Erityisesti hänen orkestrointikykyään arvostettiin. 1920-luvulla pääasiassa orkesteriteos *Antigonen* saaman murskakritiikin vuoksi Raitio sai kuitenkin vaikeaselkoisen ja modernistisen säveltäjän maineen, eikä hänen teoksiaan muun muassa tästä syystä juurikaan esitetty. Syrjään jäämistä lisäksi vauhdittivat Raition sulkeutunut ja seuraa kaihtava luonne sekä jatkuva sairastelu. Raition kuoleman jälkeen hänen teoksensa jäivät yhä enemmän unohduksiin, kunnes 1990-luvulla virisi uusi kiinnostus säveltäjää ja hänen musiikkiin kohtaan.